

УДК 343.16

Г.В. Попов

**НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ
ІЗ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ
ПРИ УСИНОВЛЕННІ ЇЇ ІНОЗЕМНИМИ ГРОМАДЯНАМИ**

У статті досліджуються місця та роль органів прокуратури в контексті відносин пов'язаних з усиновленням і запропоновано напрями оптимізації такої діяльності.

Ключові слова: *органи прокуратури, напрями діяльності, права та інтереси дітей, усиновлення.*

В статье исследуются место и роль органов прокуратуры в контексте отношений связанных с усыновлением, и содержатся предложения по направлению оптимизации такой деятельности.

Ключевые слова: *органы прокуратуры, направления деятельности, права и интересы детей, усыновление.*

This article investigates the place and role of the prosecution in the context of relationships associated with adoption, and propose ways to optimize these activities.

Key words: *prosecutors, activities, rights and interests of children, adoption.*

Відповідно до ст. 52 Конституції України діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним.

Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей [1].

Наведена норма Основного Закону нашої країни стала розвитком положень ч. 1 ст. 20 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року де визначено, що дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надаються державою [2].

Окремі норми вказаного міжнародного акту також присвячені питанням усиновлення. Так, статтею 21 Конвенції передбачено, що держави-учасниці, які визнають і/чи дозволяють існування системи усиновлення, забезпечують, щоб найкращі інтереси дитини враховувалися в першочерговому порядку, і вони:

а) забезпечують, щоб усиновлення дитини дозволяли лише компетентні власті, які визначають згідно з застосовуваними законом і

процедурами та на підставі всієї інформації, що має відношення до справи і достовірна, що усиновлення допустимо з огляду на статус дитини щодо батьків, родичів і законних опікунів і що, якщо потрібно, зацікавлені особи дали свою усвідомлену згоду на усиновлення на підставі такої консультації, яка може бути необхідною;

b) визначають, що усиновлення в іншій країні може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за дитиною, якщо дитина не може бути передана на виховання або в сім'ю, яка могла б забезпечити її виховання або усиновлення, і якщо забезпечення якогось придатного догляду в країні походження дитини є неможливим;

c) забезпечують, щоб у випадку усиновлення дитини в іншій країні застосовувалися такі самі гарантії і норми, які застосовуються щодо усиновлення всередині країни;

d) вживають всіх необхідних заходів з метою забезпечення того, щоб у випадку усиновлення в іншій країні влаштування дитини не призводило до одержання невиправданих фінансових вигод, пов'язаних з цією особою.

Слід також звернути увагу на те, що на захист прав та інтересів дітей спрямовані норми Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року, Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року, Законів України "Про міжнародне приватне право" від 23 червня 2005 року, "Про охорону дитинства" від 26 квітня 2001 року, Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 року № 905) тощо.

Окремі аспекти захисту прав та інтересів дітей при їх усиновленні свого часу досліджували: С. Бабухіна, О. Бурда, І. Городецька, М. Логвінова, В. Маковій, Е. Петухова, В. Реліч та інші дослідники.

Разом з тим, на жаль, сьогодні можливо констатувати, що порушення у вказаній сфері суспільних відносин мають доволі розповсюджений характер, а цілі які переслідують потенційні усиновлювачі, часом, далекі від гуманістичних. Отже, за таких умов важливого значення набуває діяльність органів прокуратури нашої держави з захисту прав та інтересів вказаної категорії дітей.

У статті, з урахуванням сучасного стану правового регулювання процедури усиновлення дітей іноземними громадянами, досліджується місце та роль органів прокуратури в контексті відносин пов'язаних з усиновленням і запропоновано напрями оптимізації такої діяльності.

Відповідно до ч. 1 ст. 207 СК України усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здій-

снене на підставі рішення суду, крім випадку, передбаченого ст. 282 СК України [3].

Згідно з ч. 1 ст. 283 СК України дитина може бути усиновлена іноземцем, якщо не виявилось громадянина України, який бажав би її усиновити або взяти на виховання до себе в сім'ю.

Переважне право на усиновлення дитини – громадянина України мають іноземці, які є: 1) родичами дитини; 2) громадянами держав, з якими Україна уклала договір про надання правової допомоги.

Крім того, відповідно до ч.ч. 5-11 ст. 24 Закону України "Про охорону дитинства" від 26 квітня 2001 року [4] усиновлення допускається виключно в інтересах дитини України відповідно до закону.

Усиновлення (удочеріння) є оформлена спеціальним юридичним актом (рішенням суду) передача на виховання в сім'ю неповнолітньої дитини на правах сина чи дочки. Усиновлення дитини, яка є громадянином України, іноземцями провадиться, якщо були вичерпані всі можливості щодо передачі під опіку, піклування, на усиновлення чи виховання в сім'ї громадян України. Усиновлення дитини, яка є громадянином України, не може здійснюватися іноземцем, який не перебуває в шлюбі, за винятком, коли іноземець є родичем дитини. Переважне право серед інших іноземців на усиновлення дитини, яка є громадянином України, мають громадяни держав, які уклали міжнародні договори з Україною про усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Порядок передачі дітей на усиновлення, а також здійснення контролю за умовами їх проживання і виховання в сім'ях усиновителів встановлюється Кабінетом Міністрів України. Посередницька, комерційна діяльність щодо усиновлення дітей, передання їх під опіку, піклування чи на виховання в сім'ї громадян України, іноземців або осіб без громадянства забороняється.

Необхідно зауважити, що згідно з ст. 251 Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 року [5] заява про усиновлення дитини або повнолітньої особи, яка не має матері, батька або була позбавлена їхнього піклування, подається до суду за місцем їх проживання.

Відповідно до ч. 1 ст. 253 ЦПК України суддя під час підготовки справи про усиновлення дитини до розгляду вирішує питання про участь у ній як заінтересованих осіб відповідного органу опіки та піклування, а у справах, провадження в яких відкрито за заявами іноземних громадян, – уповноваженого органу виконавчої влади.

За результатами розгляду заяви про усиновлення суд ухвалює рішення. У разі задоволення заяви суд зазначає у резолютивній час-

тині рішення про усиновлення дитини або повнолітньої особи заявником (заявниками).

Усиновлення вважається здійсненим з дня набрання законної сили рішенням суду. Для внесення змін до актового запису про народження усиновленої дитини або повнолітньої особи копія рішення суду надсилається до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення, а у справах про усиновлення дітей іноземцями – також до уповноваженого органу виконавчої влади (ч.ч. 1, 2, 7 ст. 255 ЦПК України).

Важливо також зауважити, що стаття 287 СК України встановлює: якщо діти усиновлені іноземцями і проживають за межами України, відповідна консульська установа за дорученням Міністерства закордонних справ України веде облік цих дітей і здійснює нагляд за дотриманням їхніх прав до досягнення ними вісімнадцяти років.

Стаття 7 Конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 року також визначає, що центральні органи співпрацюють один з одним та розвивають співробітництво між компетентними владами в своїх Державах для захисту дітей та для досягнення інших цілей Конвенції.

Вони безпосередньо приймають усі відповідні міри, щоб:

а) надавати інформацію щодо законів своїх Держав, що стосуються усиновлення, та іншу загальну інформацію, таку як статистика і стандартні форми; б) інформувати один одного про дію Конвенції та, наскільки це можливо, усувати усі перешкоди для її застосування [6].

Згідно ж з ст. 9 вказаної Конвенції центральні органи приймають, безпосередньо або через державні органи влади чи інші організації, належним чином уповноважені в своїй Державі, усі належні міри, зокрема для того, щоб:

а) збирати, зберігати та обмінюватись інформацією про положення дитини та майбутніх прийомних батьків, що необхідно для здійснення усиновлення; б) сприяти, дотримуватись і прискорювати процедуру усиновлення; в) сприяти розвитку консультування з питань усиновлення та послуг після здійснення усиновлення в своїх Державах; г) забезпечити один одного загальними оціночними доповідями про досвід іноземного усиновлення; е) відповідати, наскільки це дозволено законом їх Держав, на обґрунтовані запити з боку інших центральних або державних органів влади про надання інформації про конкретну ситуацію щодо усиновлення.

Слід підкреслити, що п. 2 ст. 4 Закону України "Про прокуратуру" від 05 листопада 1991 року встановлює: діяльність органів проку-

ратури спрямована на всемірне утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку і має своїм завданням захист від неправомірних посягань гарантованих Конституцією, іншими законами України та міжнародними правовими актами соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод людини та громадянина [7].

Крім того, п. 4 наказу Генерального прокурора України "Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей" від 01 листопада 2012 року № 16 гн, серед іншого, зобов'язує прокурорів всіх рівнів пріоритетним напрямом нагляду за додержанням і застосуванням законів і представницької діяльності вважати забезпечення додержання законів про опіку, піклування, усиновлення дітей [8].

Пунктом 5.2. наказу № 16 гн встановлює обов'язок прокурорів щодо ініціювання участі у розгляді судами та вступу у справи про позбавлення батьківських прав, відібрання дитини від батьків або від одного з них без позбавлення батьківських прав, усиновлення дітей іноземними громадянами.

Як вбачається з викладеного, обов'язковість участі прокурора у справах про усиновлення (удочеріння) дітей іноземними громадянами встановлюється лише на рівні відомчого нормативно-правового акту, у той час як ні матеріальне ні процесуальне законодавство такий обов'язок на прокурора не покладає.

Враховуючи сучасний стан правового регулювання реалізації прокурором повноважень із захисту прав та інтересів дітей, які є громадянами України, доцільно ч. 1 ст. 253 ЦПК України викласти у такій редакції:

"Суддя під час підготовки справи про усиновлення дитини до розгляду вирішує питання про участь у ній *прокурора*, а також як заінтересованих осіб відповідного органу опіки та піклування, а у справах, провадження в яких відкрито за заявами іноземних громадян, - уповноваженого органу виконавчої влади".

Наведене доповнення до процесуального законодавства дозволить прокурору надати час для ознайомлення з матеріалами справи про усиновлення з метою оцінки їх з позиції відповідності закону, а також інтересам дитини.

Крім того, ч. 1 ст. 254 ЦПК України необхідно доповнити положенням щодо обов'язковості участі прокурора у розгляді справ про усиновлення дитини про що, зокрема, неодноразово зазначалось у літературі [9, с. 5; 10].

Свого окремого дослідження потребує й визначення ролі прокурора після усиновлення дитини іноземними громадянами.

Так, нагляд у досліджуваній сфері регламентується Порядком провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей [11] пунктом 103 якого передбачено, що нагляд за умовами проживання і виховання усиновлених дітей, які проживають на території України, здійснюється службами у справах дітей за місцем проживання усиновлювачів до досягнення дітьми вісімнадцяти років.

Облік усиновлених дітей, які проживають за межами України, та нагляд за дотриманням їх прав здійснюють консульські установи та дипломатичні представництва України за дорученням МЗС до досягнення дітьми вісімнадцяти років.

У разі усиновлення одним з подружжя дитини другого з подружжя нагляд за умовами проживання і виховання усиновленої дитини не проводиться.

Разом з тим, слід звернути увагу на положення Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 7 жовтня 2002 року, відповідно до п. 1 ст. 4 якої установи юстиції Сторін, що домовляються надають взаємну правову допомогу у цивільних, сімейних та кримінальних справах відповідно до положень цієї Конвенції. Крім того, Конвенцією безпосередньо визначається порядок зносин, обсяг правової допомоги, зміст та форма доручення про надання правової допомоги та інші важливі питання [12].

Потрібно звернути увагу й на Угоду про співробітництво генеральних прокуратур держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у боротьбі з торгівлею людьми, органами та тканинам людини від 03 грудня 2009 року де зазначається, що основними напрямками співробітництва Сторін є:

- взаємодія з вдосконалення нормативної правової бази співробітництва в сфері боротьби з торгівлею людьми;
- обмін досвідом організації і здійснення нагляду за виконанням законів, що стосуються протидії торгівлі людьми та забезпечення захисту жертв торгівлі людьми, особливо жінок і дітей;
- обмін національним досвідом забезпечення в рамках своєї компетенції захисту та надання допомоги жертвам торгівлі людьми;
- обмін досвідом кримінального переслідування осіб, причетних до торгівлі людьми, відповідно до повноважень Сторін;
- реалізація на національному рівні в рамках своїх повноважень міжнародного передового досвіду з питань і соціальної реабілітації жертв торгівлі людьми;

- науково-дослідна діяльність у сфері протидії торгівлі людьми;
- підготовка і підвищення кваліфікації кадрів, що спеціалізуються в області протидії торгівлі людьми [13].

Крім того, в Угоді про співробітництво генеральних прокуратур держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у сфері захисту прав і законних інтересів неповнолітніх від 25 травня 2006 року визначаються форми співробітництва, порядок виконання запитів про правову допомогу та інші питання, що стосуються міжнародного співробітництва у зазначеній сфері.

Пункт 1 наказу Генерального прокурора України "Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародно-правового співробітництва" від 05 травня 2011 року № 8 гн встановлює, що міжнародно-правове співробітництво, наглядова та правозахисна діяльність у цій сфері здійснюються органами прокуратури України відповідно до Конституції України, чинного законодавства і міжнародних договорів, а також на бездоговірній основі у випадках, коли для належної реалізації завдань і функцій прокуратури необхідне застосування норм міжнародного права або взаємодія з іноземними державними установами чи міжнародними організаціями [14].

Таким чином, діяльність органів прокуратури щодо захисту прав та інтересів дітей при усиновленні їх іноземними громадянами повинна бути зосереджена на наступних напрямках:

1. Внутрішньо держаний - нагляд за додержанням законів при наданні документів необхідних для усиновлення (удочеріння), їх розгляді та прийнятті рішення щодо можливості усиновлення; участь у судовому розгляді питання щодо усиновлення; попередження посередницької діяльності стосовно усиновлення (удочеріння).

2. Зовнішньодержавний - співробітництво з держаними та недержаними органами та установами іноземних країн, міжнародними організаціями щодо захисту прав та інтересів дітей усиновлених іноземними громадянами, у тому числі й щодо запобігання торгівлі дітьми.

Окремо слід звернути увагу й на такий напрям діяльності органів прокуратури як попередження та вжиття заходів до припинення корупційних дій які вчиняються працівниками відповідних установ та організацій, а також притягнення вказаних осіб до відповідальності, в контексті правовідносин пов'язаних з усиновленням (удочерінням). Зокрема, наприклад, надання незаконних переваг одним потенційним усиновителям порівняно з іншими.

Виходячи з викладеного можливо зробити висновок, що чинне законодавство України, а також міжнародні правові акти відводять

органам прокуратури важливу роль у захисті прав та інтересів дітей, яких усиновляють іноземні громадяни, результатом чого повинно стати суттєве зменшення правопорушень у вказаній сфері, а також реальне та ефективне відновлення порушених прав.

Використана література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-vr>.
2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
3. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
4. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
6. Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_365.
7. Про прокуратуру: Закон України від 05 листопада 1991 року № 1789-XII [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1789-12>.
8. Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей: наказ Генерального прокурора України від 01 листопада 2012 року № 16 гн [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=181060.
9. Грабовська О.О. Особливості судочинства в справах про усиновлення (удочеріння) іноземними громадянами дітей, які проживають на території України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / О.О. Грабовська. – К., 2005. – 16 с.
10. Попов Г.В. Проблема підстав участі прокурора у розгляді справ про усиновлення неповнолітніх осіб іноземцями / Г.В. Попов // Актуальні проблеми юридичної науки: зб. тез міжнародної наукової конференції "Сьомі осінні юридичні читання" (м. Хмельницький, 28–29 листопада 2008 року): у 4-х ч. – Ч. 3: Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес. – Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2008. – С. 376–377.
11. Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 року № 905 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-p>.

12. Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 7 жовтня 2002 року [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009.

13. Угода про співробітництво генеральних прокуратур держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у боротьбі з торгівлею людьми, органами та тканинам людини від 03 грудня 2009 року [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=158991.

14. Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародно-правового співробітництва: наказ Генерального прокурора України від 05 травня 2011 року № 8 гн [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=166800.

Реферат по статті

PROSECUTOR'S OFFICE ACTIVITIES DIRECTIONS OVER CHILD INTERESTS PROTECTION DURING ADOPTION BY FOREIGN CITIZENS

The article contains research of the prosecutors' office place and functions in child adoption legal relationship and optimization ways for such activities are proposed.

Taking into account modern legal regulations of prosecutors' powers realization concerning children rights and interests, which are citizens of Ukraine, the following redaction of article 253, part 1 of Civil Procedure Code of Ukraine is proposed:

"During case concerning child adoption preparation the judge decides whether or not participation of the prosecutor as well as interested persons of the dedicated body for guardianship is required and in cases based on applications of foreign citizens the judge decides whether or not participation of the empowered body of executive power is required".

Abovementioned addition to procedure legislation allows prosecutor to get time for adoption case studying with the purpose to evaluate correspondence to laws and child interests.

The activities of prosecutors' office concerning children rights and interests during adoption by foreign citizens are to be directed to:

1. Internal state – supervision over legislation observance during necessary for adoption documents collection, investigation and making decision concerning adoption possibility; adoption trial participation; mediation during adoption prevention.

2. External state supervision – cooperation with state and non-state bodies and foreign establishments, international organizations concerning children adopted by foreigners rights and interest, as well as trade in children.

Officials corruption actions prevention measures are studied separately as well issues of their responsibilities in the filed of legal relationship during adoption. Particularly, for instance, illegal preferences for adoption applicants.

УДК 343.211

В.В. Шаблюстий

**ПРО ПУБЛІЧНІСТЬ ТА ПРИВАТНІСТЬ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ**

У статті визначається поняття інформаційної безпеки людини у контексті її кримінально-правового забезпечення та наводяться можливі шляхи мінімізації негативного інформаційного впливу на свідомість споживачів продукції засобів масової інформації.

Ключові слова: *інформація, безпека, людина, кримінально-правове забезпечення, засоби масової інформації.*

В статье определяется понятие информационной безопасности человека в контексте ее уголовно-правового обеспечения и приводятся возможные пути минимизации негативного информационного воздействия на сознание потребителей продукции средств массовой информации.

Ключевые слова: *информация, безопасность, человек, уголовно-правовое обеспечение, средства массовой информации.*

In the article are determined notion information security rights in the context of it criminal legal securing and are possible minimization negative information impact on the consciousness of consumers of products media.

Key words: *information, security, people, the criminal law securing, media.*

Поняття безпеки людини з'явилося в нормативно-правових актах різного рівня лише наприкінці ХХ століття. До цього, протягом більше трьохсот років, загальновідомою і прийнятою концепцією була ідея державної безпеки. Держави були вправі, і навіть зобов'язані, захищати свою територіальну цілісність від зовнішніх загроз, і в цих цілях навіть дозволялося вживати особливих заходів, але поняття безпеки не йшло далі кордонів держави.

Не є винятком із загального правила і держава Україна, двадцять перший день народження якої зовсім недавно ми відмітили без особливого пафосу. З 28 червня 1996 року наша країна проголошена соціальною, правовою державою, демократія для якої є єдиним можливим політичним режимом. Вказана дата по праву є державним святом – Днем Конституції України, яка, зокрема, у ч. 1 ст. 17 проголосила, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення